

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2020 | 30.04.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.73](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.73)

УДК 65.011.12(045)

*Н. М. Богацька,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID ID: 0000-0002-7546-7428*

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*N. Bogatska
PhD in Economics, Associate Professor of Economics and International Relation Department,
Vinnytsia Trade and Economy Institute of Kyiv National Trade and Economy University*

FEATURES OF THE ENTERPRISE COMPETITIVENESS ASSESSMENT

У статті розглянуто підходи, що дозволяють віднести підприємство до одного з класів станів підприємств в просторі конкурентоспроможності. Проведено групування чинників, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. У процесі оцінювання конкурентоспроможності підприємства слід також оцінювати і його економічний потенціал. Запропонована схема вибору сучасних конкурентних стратегій розвитку і функціонування підприємств в залежності від конкретного стану і позиціонування в ринковому середовищі. Зазначено, що на сучасному етапі наявність конкурентних переваг у підприємства є передумовою його виживання на ринку. Виявлено, що високий рівень конкурентоспроможності підприємства повинен свідчити про ефективність його функціонування, гнучкість в адаптуванні до змін середовища функціонування, високу якість продукції та адекватну цінову політику, позитивність сприйняття споживачами бренду, торговельної марки компанії, високий рівень кваліфікації персоналу тощо.

At the present stage, the presence of competitive advantages in the enterprise is a prerequisite for its survival in the market. High level of competitiveness of the enterprise should testify to its efficiency, flexibility in adaptation to changes in the operating environment, high quality of products and adequate pricing policy, positive perception of brand consumers, company brand, high level of personnel qualification, etc. This makes the problem of theoretical substantiation of the competitive strategy, improvement of methodological recommendations for estimation of the level of competitiveness of the enterprise in the conditions of a transitive economy extremely urgent. The problems of this topic are inherently complex, combined in nature, since the study of the theoretical aspects of the development and implementation of programs to improve competitiveness, as well as issues related to the management of these processes, should be carried out on the basis of general methodological approaches to program and project management, and mastering the applied aspects (composition, elements, methods of implementation of specific programs of enhancement of competitiveness) should be carried out by the study of specialized literature (periods relevant publications, monographs, scientific and practical conferences, etc.), which outlines the experience of

solving these problems, acquired by enterprises today. The proposed approach to choosing a competitive enterprise strategy is an important initial step in the development of long-term strategic development programs. The next stage of implementation of the chosen development strategy is its detailed elaboration. In particular, strategic decisions on innovation and investment management, risk management, foreign economic activity management, budgetary management, strategic positioning, etc., should be made at this stage.

Thus, the competitiveness of the enterprise is a summary of its sustainable performance, which absorbs the results of the activities of various production, support and management units, subsystems and resources involved.

Ключові слова: конкурентоспроможність; логістика; витрати; стратегія; потенціал; оцінка.

Keywords: competitiveness; logistics; costs; strategy; potential; evaluation.

Постановка проблеми. Проблема конкурентоспроможності підприємства відносно нова для економіки України. Актуальність даної проблеми зростає в результаті інтеграції України в світову економіку. Мінливі конкурентні умови потребують від підприємств вчасного відповідного реагування на зміни, що відбулися. На сучасному етапі наявність конкурентних переваг у підприємства є передумовою його виживання на ринку. Високий рівень конкурентоспроможності підприємства повинен свідчити про ефективність його функціонування, гнучкість в адаптуванні до змін середовища функціонування, високу якість продукції та адекватну цінову політику, позитивність сприйняття споживачами бренду, торговельної марки компанії, високий рівень кваліфікації персоналу тощо. Це робить проблему теоретичного обґрунтування конкурентної стратегії, вдосконалення методичних рекомендацій до оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах економіки надзвичайно актуальною. Проте багато питань щодо розробки системи показників та складових конкурентоспроможної стратегії є не вирішеними. У процесі оцінювання конкурентоспроможності підприємства слід також оцінювати й економічний потенціал підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи велике значення рівня конкурентоспроможності підприємства для його активної діяльності і розвитку, на сьогодні велика кількість науковців присвячує свої дослідження питанням саме оцінки конкурентоспроможності. Так, розгляд даних питань здійснюється у наукових працях В. І. Беляєва, В. Л. Дикань, Л. М. Закревської, Ю. Б. Іванова, Л. А. Костюк, О. Є. Кузьміна, Д. В. Погребняка, Д. О. Рибницького, В. І. Сахно, О. Є. Сомової, В. В. Яцури та ін. Кожен з авторів пропонує власну класифікацію існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, однак, не здійснюючи спроб їх систематизувати.

Формулювання цілей статті. Стрімкий розвиток економічних процесів обумовлює більш детальне дослідження даної тематики, зокрема, розгляд існуючих підходів щодо класифікації методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, що полягає у теоретичному дослідженні складових конкурентоспроможної стратегії підприємства при оцінці економічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низький рівень конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств є однією із головних причин кризових явищ, які спостерігаються в економіці. Ця проблема є особливо актуальною на теперішній час. Для організації ефективного управління конкурентоспроможністю продукції підприємства – це необхідний дієвий інструмент її оцінювання. При цьому варто враховувати, що через відмінні риси продукції різних галузей і специфіку попиту на неї не варто намагатися використовувати однаковий метод для аналізу конкурентоспроможності [1, с.599].

Конкурентоспроможність промислового підприємства є сукупністю взаємопов'язаних елементів, спрямованих на забезпечення його сильних конкурентних позицій, підтримання і розвиток існуючих та створення нових конкурентних переваг. Конкурентоспроможність – порівняльна характеристика підприємства, яка відбиває різницю між рівнем ефективності використання всіх видів ресурсів порівняно з аналогічними показниками інших підприємств певної однорідної групи.

На конкурентоспроможність підприємств торгівлі суттєво впливають науково-технічний рівень і ступінь удосконалення торговельно-технологічного процесу, впровадження і використання новітніх технологій та сучасних засобів автоматизації. У цьому контексті доречно розглянути погляди різних науковців на конкурентоспроможність підприємства.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства є складним і багатофакторним завданням, яке зводиться до інтерпретації і оцінки системи показників, які характеризують різні сторони діяльності підприємства, що формують його конкурентоспроможність.

Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства дає змогу:

– сформулювати управлінські завдання (визначення підходів до виробництва, технології, збуту, найму трудових ресурсів, фінансування матеріального, інформаційного та організаційного забезпечення);

- прийняти управлінське рішення (зменшити витрати, зосередити увагу на конкретному сегменті ринку, укласти відповідні контракти);
- розробити заходи, спрямовані на розвиток і підтримку конкурентних переваг (здійснити інновації, підтримати довгострокові переваги, упередити дії учасників, розробити заходи освоєння нових ринків і залучення коштів інвестора);
- адаптувати підприємство до ринкових умов господарювання, здатних забезпечити перемогу в конкурентній боротьбі за споживача та ринки збуту тощо [2, с. 140-141].

Оцінка розвитку підприємства з точки зору оцінки конкурентоспроможності підприємства здійснюється відповідно до найбільш загальних підходів - структурного та функціонального. В основі структурного підходу до оцінки конкурентоспроможності підприємства лежить аналіз його позиції на ринку з урахування рівня монополізації галузі, тобто концентрації виробництва і капіталу, наявності вхідних бар'єрів для нових підприємств, що вступають до галузевого ринку, ступеня диференціації продукції, можливості технологічних нововведень та економії на масштабах виробництва. Функціональний підхід полягає у визначенні конкурентоспроможності підприємства за показниками ефективності виробництва, фінансового стану, збуту та конкурентоспроможності товару. Перевагою функціонального підходу є використання тих груп показників, які дають змогу більш об'єктивно оцінити найважливіші сфери діяльності підприємства, зокрема фінансово- господарську діяльність підприємства (продуктивність праці та фондівіддача, показники ліквідності та платоспроможності підприємства, рентабельності продажу тощо), та визначити його місце на галузевому ринку. Однак цей підхід не дає змогу врахувати такі характеристики конкурентоспроможності підприємства, як імідж та потенціал підприємства [3].

Визначення шляхів і стратегії розвитку підприємства має спиратися на об'єктивні й достовірні оцінки його стану як у справжньому, так і в майбутньому. Найважливішою складовою такої оцінки є рівень конкурентоспроможності підприємства на існуючих ринках, що розвиваються.

До основних критеріїв, які висуваються до якості методик комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємств, слід віднести можливість порівняння окремих показників розвитку, співвіднесення даних показників із середніми (нормативними) параметрами та виявлення відхилень, що дозволить в кінцевому підсумку виробити стратегію проведення необхідних економіко-організаційних заходів для усунення виявлених відхилень [4, с. 8].

Для проведення комплексної оцінки конкурентоспроможності рівня підприємства потрібно визначити й проаналізувати чинники, які надають на нього найбільш істотний вплив. Дані фактори можуть слугувати вихідною базою для кількісної оцінки конкурентоспроможності підприємства. З метою оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства необхідно виділити ті групи факторів, які чинять на нього найбільший вплив.

Узагальнюючи існуючі наукові дослідження з цього питання можемо представити класифікацію всієї сукупності методів оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства (рис. 1).

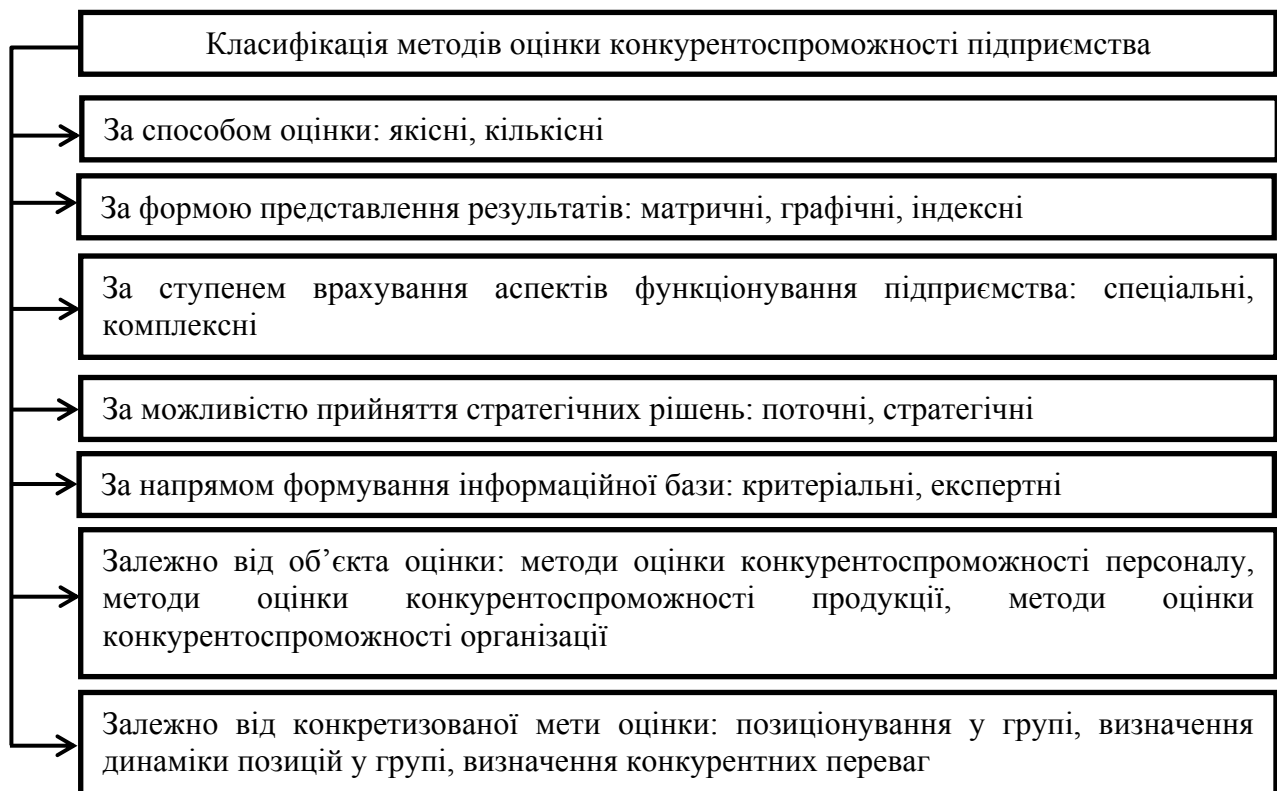

Рис. 1. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності підприємства [1, с. 600]

У розвинених країнах застосовуються різноманітні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, які носять не описовий, а конкретно-економічний, кількісний характер. Це зумовлено тим, що аналізовані показники є кількісним вираженням різних аспектів діяльності підприємства [1, с. 600].

Вибираючи метод оцінки конкурентоспроможності підприємства необхідно враховувати – з найменшими витратами та за короткий час отримати достовірну і повну інформацію, яка дозволить з мінімальною погрішністю об'єктивно, якісно і кількісно оцінити формування та управління конкурентними перевагами підприємства і їх потенціалом.

Низький рівень конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств є однією із головних причин кризових явищ, які спостерігаються в економічному житті країни [1, с. 599-603].

Життєвий цикл формування й реалізації стратегії розвитку підприємства повинен враховувати чотири стадії (рівня) розвитку: розвиток на основі чинників виробництва; розвиток на основі інвестицій; розвиток на основі інновацій; розвиток на основі досягнутого благополуччя. Перші три стадії в тій чи іншій мірі забезпечують зростання та розвиток, остання стадія обумовлює зупинку розвитку й подальший спад.

Від цих стадій безпосередньо залежатиме вибір стратегії зростання для підприємства:

- на першій стадії – акцент у розвитку спрямований на максимальне використання факторів виробництва: ресурсів; сприятливих умов для виробництва товарів; підвищення частки кваліфікованої робочої сили і т. д.;
- на другій стадії – акцент спрямований на агресивне інвестування в технології, ліцензії, основне виробництво;
- на третій стадії – акцент зосереджений на створення нових видів продукції, нових виробничих процесів, нових організаційних рішень, ноу-хау та інших інновацій;
- на четвертій стадії – за рахунок досягнутого благополуччя акцент спрямований на використання (іноді часткове) тих можливостей і факторів, які були досягнуті раніше [3].

Стратегія зростання й функціонування підприємства повинна спиратися на місію та цілі підприємства (якісні / кількісні). Місія є свого роду філософією підприємства. Цілі на відміну від місії повинні бути чітко сформульовані. Для цього рекомендується побудова детального «дерева цілей» і роботи з ним. «Дерево цілей» може бути основною для побудови ієрархії цілей для кожного підприємства з урахуванням його специфіки та динамічного стану. При формуванні стратегії розвитку підприємства на основі «дерева цілей» можна рекомендувати розробляти матрицю цілей. У свою чергу матрицю можна формувати шляхом використання методів експертної оцінки [5, с. 551-555].

Визначення загального коефіцієнта важливості кожної цілі для досягнення головної мети здійснюється шляхом використання відповідних коефіцієнтів відносної важливості. Розраховані і пронормовані загальні коефіцієнти важливості будуть характеризувати оцінку впливу факторів на конкурентоспроможність підприємства [6, с. 87].

Отримані оцінки можуть бути використані для розподілу ресурсів, розвитку факторів і умов виробництва, оцінки впливу різних чинників на конкурентоспроможність підприємства, проведення структурної та кадрової політики, розробки програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємства, і, що особливо важливо, ранжирування стратегічних завдань у відповідно до поставлених цілей [7, с. 154].

Отже, всю сукупність існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства можна систематизувати наступним чином (рис. 2).

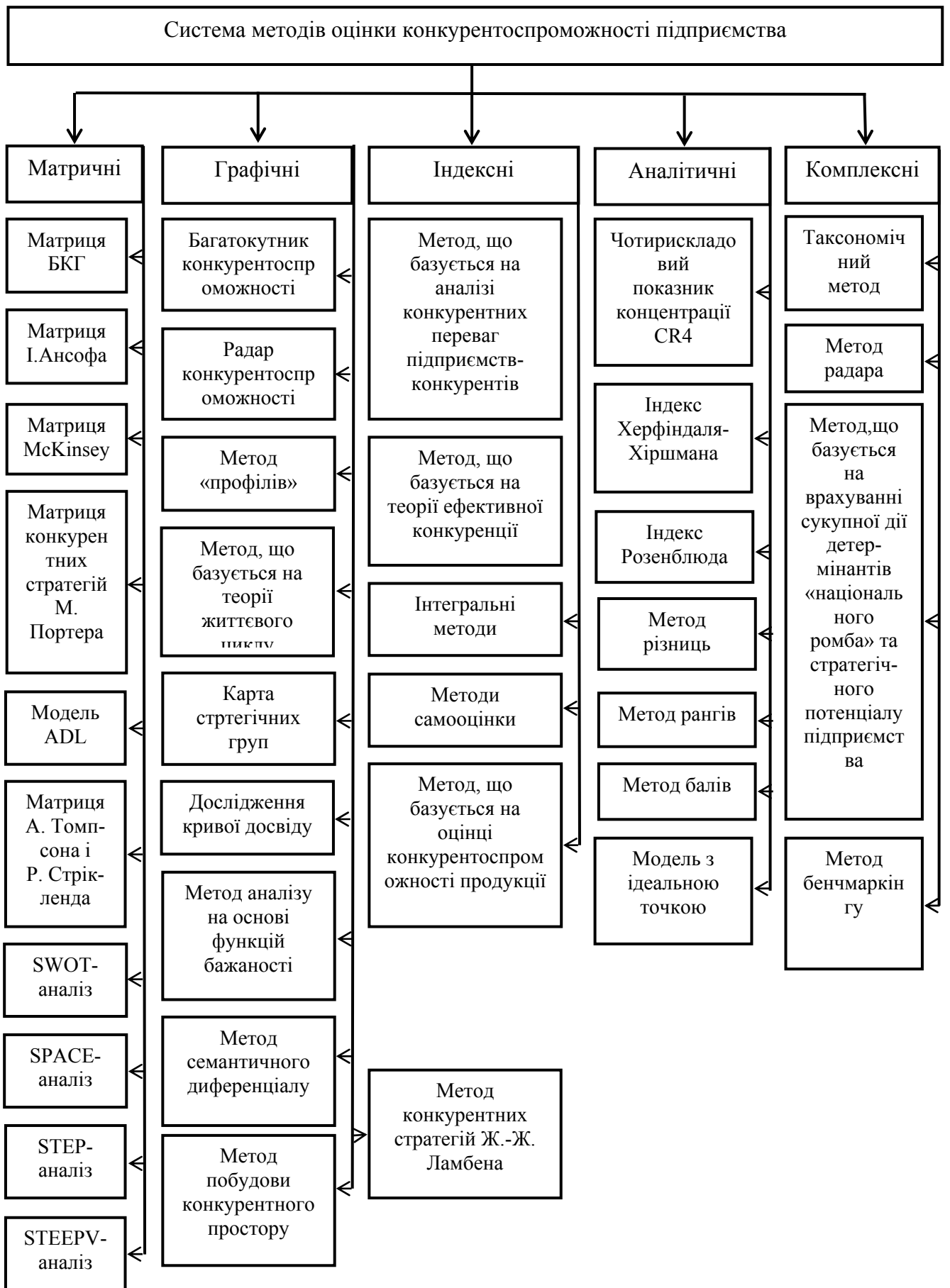

Рис. 2. Система методів оцінки конкурентоспроможності підприємства [1, с. 600]

До графічних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства належить також і метод, що базується на побудові багатокутних профілів. Даний метод запропонований американськими науковцями і базується на виявленні критеріїв конкурентоспроможності продукту або підприємства в цілому, установленні ієрархії виявлених критеріїв і побудови багатокутників конкурентоспроможності. Дана методика не містить простих і однозначних критеріїв оцінки конкурентоспроможності, а базується на застосуванні непрямих узагальнених показників (векторів компетенції). Серед недоліків вказаного методу науковці називають відсутність прогнозної інформації щодо того, якою мірою й за якими параметрами досліджувані підприємства покращуватимуть свою діяльність. Що ж до переваг методу профілів, то його використання дає можливість порівнювати діяльність кількох підприємств, виявляти їх сильні та слабкі сторони діяльності [8, с. 118].

Запропонований підхід до вибору конкурентної стратегії підприємства (або комбінації декількох стратегій для великих підприємств) представляє з себе важливий початковий крок при розробці довгострокових стратегічних програм розвитку. Наступним етапом реалізації обраної стратегії розвитку є її детальна конкретизація. Зокрема, на цьому етапі повинні бути прийняті стратегічні рішення щодо інноваційного та інвестиційного менеджменту, ризик-менеджменту, управління зовнішньоекономічною діяльністю, бюджетного управління, стратегічного позиціонування і т. п.

Висновки. Для оцінки конкурентоспроможності підприємств найбільш ефективним буде одночасне застосування різних методів, результати яких доповнюють один одного та дозволяють отримати найбільш повне уявлення про її рівень. Для більшості підприємств найбільш прийнятними є комплексні методи, що засновані на класифікації категорій, які аналізують значення коефіцієнтів, при розкритті виробничої, фінансової, інноваційної, трудової, маркетингової та інших сторін діяльності підприємства. При вирішенні конкретних стратегічних завдань можуть бути використані різні методики оцінки. Отже, найбільш перспективною методикою може служити загальноприйнята й багаторазово апробована методологія систем збалансованих показників ефективності. Таким чином, конкурентоспроможність підприємства становить узагальнюючий підсумковий показник його стійкої роботи, який вбирає в себе результати діяльності самих різних виробничих, допоміжних і управлінських підрозділів, підсистем і залучених ресурсів.

Список літератури.

1. Богацька Н. М., Цинкобур Д. Р. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 599–603.
2. Гончарук Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №2(32). С.130–145.
3. Богацька Н. М., Христюк С. Г. Оцінка конкурентоспроможності підприємства *Молодий вчений*. 2019. №11. С.455-458 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/11/99.pdf>
4. Бельтюков Є. А., Некрасова Л. А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності. *Економіка: реалії часу*. 2014. № (12). С. 6–13.
5. Супрун С.Д. Система оцінки перспектив розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018, випуск # 18. С.551-555
6. Костусев А.А. Конкурентна політика в Україні: монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 310 с
7. Хрущ Н.А., Ваганова Л.В. Сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький 2015. №5. С.153–156.
8. Блонська В.І., Депа Н.Т. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 20.15, С.115-120.

References.

1. Bohats'ka, N. M. and Tsynkobur, D. R. (2017), "Modern methods of assessing the competitiveness of the enterprise", *Molodyy vcheny*, vol 4, pp. 599–603.
2. Goncharuk, T.I. (2016), "Competition: current economic characteristics and features", *Current Problems of Economics*, 2016, vol. 2 (32), pp.130–145.
3. Bohats'ka, N. M. and Khrystych, S. H. (2019), "Assessment of enterprise competitiveness", *Molodyj vchenyj*. [Online], vol. 11. available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/11/99.pdf> (Accessed 15/04/2020)
4. Belyukov, E.A. and Nekrasov, L.A. (2014), "Competitive strategy of the enterprise: essence and formation on the basis of assessment of the level of competitiveness", *Economics: the realities of time*, vol. (12), pp. 6–13.
5. Suprun, S.D. (2018), "The system of evaluation of prospects of enterprise development", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 18, pp.551-555.
6. Kostusev A.A. (2015), *Competition policy in Ukraine* [Competition policy in Ukraine], Kyiv: KNEU, Ukraine.
7. Khrushch, N.A. and Vaganova, L.V. (2015), "Modern approaches to assessing the competitiveness of the enterprise", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 5, pp.153–156.
8. Blons'ka, V.I. and Depa, N.T. (2014), "Comparative characteristics of methods for assessing the competitiveness of products", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*. vol. 20.15, pp.115-120.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020 р.